

Ο Κώστας Γ. Παπαγεωργίου. Φωτογραφία: Νατάσα Πανδή

Κώστας Γ. Παπαγεωργίου:

«Οι μνήμες μου είναι του μέλλοντός μου»

Ευτυχία Παναγιώτου

Το σαλόνι του μοιάζει σάμπως καλυμμένο από κάποιο νοερό ημιδιαφανές πέπλο, που δημιουργεί την ψευδαίσθηση πως μπορείς, χωρίς να το σηκώσεις, να δεις από μέσα τα πάντα. Δεν μπορείς όμως να δεις εύκολα από μέσα και σίγουρα δεν μπορείς να δεις τα πάντα. Αυτή η πρώτη αίσθηση. Περιμένοντας τον καφέ, μια αμηχανία διαχέει την οπτική μου θέα γιατί δεν ξέρω πού να εστιάσω. Κοιτώ προσεκτικά γύρω μου: παραμερίζω τα ιντελεκτουάλ αυτονόητα, βιβλία και χαρτοκόπτες. Εστιάζω στους πίνακες. Επιμελώς χωρισμένοι σε δύο τοίχους ανάλογα με τη χρωματική τους βάση (έχουν μήπως κι οι πίνακες βιώματα;). Λευκό και μαύρο λοιπόν, να και *Το μαύρο κουμπί*, σκέφτομαι, η τελευταία ποιητική του συλλογή, τόσο ανάλογη με τη φυσιογνωμία του χώρου. Και όχι μόνο *Το μαύρο κουμπί* αλλά και οι προηγούμενες εννέα ποιητικές του συλλογές και η αστείρευτη συνολικά πολυπραγματοσύνη του –κριτική, δοκιμιογραφία, μετάφραση, ραδιόφωνο, διδασκαλία της λογοτεχνίας– συνάδουν απόλυτα με μίαν ανάγκη επιβίωσης μπρος στα γνώριμα επικείμενα (κακά). Είναι ποιητής και τοποθετείται στο ανάλογο «χωροταξικό» σημείο: κάθεται απέναντι από τους μαύρους πίνακες και με κοιτά έτοιμος μπροστά από ένα λευκό εικαστικό φόντο που λάμπει. Αρχίζουμε.

Έχετε ασχοληθεί με την ποίηση, την πεζογραφία, το δοκίμιο, τη μετάφραση και την κριτική. Αισθάνεστε ότι καθένα από αυτά εκφράζει διαφορετικές πτυχές του εαυτού σας, αλληλοσυμπληρώνοντας τη σχέση που έχετε με τη λογοτεχνία ευρύτερα; Στην εποχή μας τα όρια ανάμεσα στα διάφορα είδη του λόγου είναι, ούτως ή άλλως, διασαλευμένα. Το αφηγηματικό στοιχείο μπορεί να εμπλουτίζει και να διαστέλλει

ποικιλοτρόπως τον ποιητικό πυρήνα και η ποιητική διάθεση μπορεί να υποσκάπτει και να διαβρώνει, πολλές φορές γοητευτικά, τον αφηγηματικό λόγο. Όσο για μένα, αισθάνομαι ότι το συγκεκριμένο βίωμα που με ωθεί κάθε φορά στη διαδικασία της γραφής μου επιβάλλει, σχεδόν ασυναίσθητα, και τον τρόπο της εκφοράς του. Η υφή του, η μουσική του είναι αυτή που με υποχρεώνει, σχεδόν σαν παθητικό ενδιάμεσο, να το «απλώσω» ή να το περιστείλω, να το αναπτύξω αφηγηματικά ή να «περιοριστώ» στην καταγραφή του. Και μια και μιλώ για μένα, θα σας εξομολογηθώ κάτι απολύτως προσωπικό: υπήρξαν περίοδοι ποιητικής ξηρασίας στη ζωή μου, περίοδοι που μου ήταν εξαιρετικά δύσκολο, αν όχι αδύνατο, να λειτουργήσω ποιητικά, οπότε ο πανικός της σιωπής με ωθούσε στην εκμετάλλευση άλλων βιωματικών μου κοιτασμάτων, που δε θα μπορούσαν να εξορυχθούν παρά μόνο με τους τρόπους της αφήγησης. Αισθανόμουν ότι έτσι, τουλάχιστον, κρατιόμουν σε μία κατάσταση εκφραστικής

Γράφοντας επικοινωνώ, δεν ξέρω με ποιον ή με ποιους, δεν ξέρω πότε, αλλά ξέρω ότι εκδίδοντας ένα ποιητικό βιβλίο αφήνω ανοιχτό το ενδεχόμενο μιας ουσιαστικής επικοινωνίας.

ετοιμότητας, κι εκτός αυτού συχνά σκεφτόμουν ότι η αφήγηση είναι κάτι σαν δίχτυ που, διατηρώντας το απλωμένο, υπήρχε πάντα ανοιχτό το ενδεχόμενο να πιαστεί σ' αυτό κάποιο ψάρι, δηλαδή ένας στίχος.

Ασχολείστε και με την κριτική. Πώς βλέπετε τη σχέση ποίησης και κριτικής; Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι οποιαδήποτε διαδικασία της γραφής προϋποθέτει ένα άγρυπνο μάτι, που δε θα έλεγα ακριβώς κριτικής αυτεπιστασίας θα το χαρακτηρίζα μάλλον, το οποίο με τον καιρό και με τη συνδρομή κάποιων συνθηκών θα μπορούσε να μετατραπεί σε μάτι αυτοκριτικής. Σε έναν ακοίμητο φρουρό, με συγκεκριμένα τα όρια της δικαιοδοσίας του στην αρχή, σε έναν παράπλευρο και, όπως και να το κάνουμε αδιάκριτο και αδέκαστο κριτή-αναγνώστη, όχι πάντα ευχάριστο, απαραίτητο ωστόσο συμπαράστατή –δε θα έλεγα φίλο– στη διάνυση της έρημης έκτασης που είναι η λευκή σελίδα. Υπάρχουν περιπτώσεις που αυτός ο αναγνώστης στρέφεται και προς τα έξω, διευρύνοντας έτσι τον κύκλο των ενδιαφερόντων του, αναπτύσσοντας μία έκκεντρη δραστηριότητα, αμεσότερα επικοινωνιακή. Πιστεύω, εξάλλου, ότι ένας ποιητής οφείλει να έχει και να καλλιεργεί και άλλα ενδιαφέροντα, έξω από τον αποκλειστικά ποιητικό χώρο, μέσα στον οποίο περιχαρακωμένος υποστασιοποιείται, αυτοεπιβεβαιώνεται, αισθάνεται οικειότερα. Αλλιώς, το πιθανότερο είναι το πεδίο επάνω στο οποίο συντελείται η ζύμωση της ποίησής του, να μην έχει το απαιτούμενο βάθος, ούτε το πλάτος, στις διαστάσεις του οποίου συναντώνται, αντιπαράτιθενται, συγκρούονται, διαχωρίζονται, συμπράττουν ή συγχωνεύονται στοιχεία ενδεχομένως ετερόκλητα, αναγκαία ωστόσο για την αρτιότερη ποιητική εκδοχή ενός βιώματος ή συμπτωματικού ερεθίσματος.

Γράφετε επί 40 χρόνια ποίηση. Τι θυμόσατε από αυτήν τη φορτισμένη ιστορικά και πολιτικά περίοδο; Περί τα μέσα της δεκαετίας του 1960 έπνεε ένας άνεμος ελευθερίας. Οι μεγαλύτεροι από μας μπορεί να διέκριναν στο βάθος του ορίζοντα τα μαύρα σύννεφα, να οσμίζονταν τα μελλούμενα, εμείς όμως, στα είκοσι μας χρόνια, δεχόμασταν ευφρόσυνα τους καρπούς της πνευματικής και της καλλιτεχνικής δραστηριότητας κυρίως των δημιουργών του αριστερού χώρου. Πολλοί από εμάς ανήκαμε στις προοδευτικές νεολαίες της εποχής και

συμπεριφερόμασταν προστατευμένοι από το άλλοθι της νεότητας. Τα πρώτα μου ποιήματα ήταν ερωτικά, με εμφανείς επιδράσεις, ίσως αναφομοιώτες, από τον Σεφέρη. Μετά τη Δικτατορία όμως τα πράγματα άλλαξαν δραματικά. Ντρεπόμουν όχι μόνο να γράψω αλλά και να διαβάσω ακόμα ερωτική ποίηση. Αισθανόμουν ενοχές. Πραγματικά, μου είναι πολύ δύσκολο να πω, ακόμα και τώρα, αν, χωρίς την παρένθεση της Δικτατορίας, η ποίησή μου θα εξελισσόταν όπως εξελίχθηκε. Αν θα έσπαζε μέσα μου ο σπόρος του φόβου για μια διαρκώς επαπειλούμενη ανατροπή των πραγμάτων. Χωρίς την εμπειρία της Δικτατορίας ίσως ο σπόρος αυτός να έμενε ισοβίως σε κατάσταση νάρκης, και να είχαν αναπτυχθεί άλλοι σπόροι, με λιγότερο σκοτεινά άνθη και με καρπούς περισσότερο ευχάριστους στην ακοή.

Διαβάζοντας την ποίησή σας έχω την αίσθηση ότι γράφετε και τρέφεστε από την ανάνηψη τραυματικών εμπειριών. Τα ποιήματά σας μπορούν να ονομαστούν «ενθύμια φρίκης», κατά τη διατύπωση του Νίκου Καρούζου για την ποίηση; Τα «ενθύμια φρίκης» του Καρούζου και των πρώτων μεταπολεμικών ποιητών μας απορρέουν ή σχετίζονται με μία συγκεκριμένη τραυματική περίοδο της νεότερης ιστορίας μας, από την οποία μόνο ένας μακρινός απόηχος θα μπορούσε να φτάσει σε κάποιον που γεννήθηκε μετά τη λήξη του Πολέμου. Όπως πολύ σωστά έχει επισημανθεί, οι ποιητές της γενιάς του '70 δεν είναι μεταπολεμικοί ποιητές, αφού δε βίωσαν άμεσα τη μετάβαση της προπολεμικής εποχής στη μεταπολεμική, ούτε τα όσα συγκλονιστικά συνέβησαν στο επίκεντρο της μετάβασης και λίγο αργότερα. Οι δικές μου μνήμες ήταν και είναι, όσο παράξενο κι αν ακούγεται, του μέλλοντός μου. Το οποίο φαντάζομαι σκιασμένο από γκριζα σύννεφα ενός απροσδιόριστου φόβου. Θυμάμαι το παρόν μου και το μέλλον μου και τρομάζω, όχι στην ιδέα του θανάτου, αλλά σε μια σχεδόν απτή αίσθηση που με διακατέχει της παντού και πάντα υφέρπουσας φθοράς.

Ο ποιητής βιώνει τον «παραλογισμό» ότι οι όροι «ζωή» και «θάνατος» έχουν κατά κάποιον τρόπο αντιστραφεί; Δηλαδή, ό,τι ζει μοιάζει με εφιάλη και ό,τι έχει πεθάνει με πηγή ζωής; Στην ηλικία μου η ζωή και ο θάνατος είναι πραγματικότητες και όχι όροι πραγματικότητες και μάλιστα στο έπακρο βιωμένες, τουλάχιστον για τα δικά μου δεδομένα. Και ως πραγματικότητες διατηρούν την αυτοτέλειά τους, θέλω να πω, αποτελούν τους πόλους ανάμεσα στους οποίους αποκτά κανείς συνείδηση της ζωής και του θανάτου η μία είναι προϋπόθεση του άλλου και αντιστρόφως. Άλλο αν η αίσθησή της ζωής ιριδίζεται από αναπάντεχες εκλάμψεις του θανάτου και το αρραγές σώμα του θανάτου υφίσταται ρωγμές από τις διαβρωτικές εκπομπές της ζωής. Δε βρίσκω πουθενά «παραλογισμό», ούτε αντιστροφή των πραγματικότητων που είναι η ζωή και ο θάνατος μόνο κάποιος που δεν έχει βιώσει αυτές τις πραγματικότητες θα μπορούσε να ισχυριστεί κάτι τέτοιο.

Εκδίδοντας ποίηση, με ποιους προσπαθείτε να επικοινωνήσετε; Η ίδια η γραφή περιέχει μία φανερή ή λανθάνουσα πρόθεση του γράφοντος για επικοινωνία αλλά για μία επικοινωνία ιδιαίτερη, αφού η «πρόταση» προς τον υποθετικό, προβλέψιμο ωστόσο, αναγνώστη δε γίνεται άμεσα, αδιαμεσολάβητα, αλλά με τρόπους υποσκαπτικούς των διάφορων δεδομένων που στο πλαίσιο της καθημερινότητας θεωρούνται αυτονόητα. Μια τέτοια επικοινωνία προϋποθέτει την απεμπόληση, εκ μέρους του «δέκτη», πολλών πραγματικών ή νομιζόμενων βεβαιιοτήτων του, την απελευθέρωσή του από προκαταλήψεις που εμποδίζουν τη θέα μιας άλλης πτυχής του κόσμου, κρατώντας τον δέσμιο μιας μονοδιάστατης πραγματικότητας. Απ' αυτή την άποψη, μπορώ να πω ότι γράφοντας

επικοινωνώ, δεν ξέρω με ποιον ή με ποιους, δεν ξέρω πότε, αλλά ξέρω ότι εκδίδοντας ένα ποιητικό βιβλίο αφήνω ανοιχτό το ενδεχόμενο μιας ουσιαστικής επικοινωνίας, τόσο ουσιαστικότερης όσο εγώ είμαι ειλικρινέστερος.

Μετωνυμίες, σύμβολα, προσωποποιημένα αντικείμενα. Στο πλαίσιο μιας ελλιπούς χρήσης της γλώσσας καθιστούν κάπως δυσνόητη την ποίησή σας. Σας απασχολεί η παρουσίαση ενός δυσερμήνευτου κόσμου ή ίσως ενός κόσμου που στερείται νοήματος; Όλα όσα επισημαίνετε για την ποίησή μου έχουν να κάνουν με αυτό που συνηθίζουμε να αποκαλούμε «ύφος» του συγγραφέα. Το οποίο σχετίζεται άμεσα με τα βιώματα και τις εμπειρίες που τον βαραίνουν, τραυματικά ή όχι, καθώς και με τον τρόπο που μπορεί ή του επιβάλλουν οι συνθήκες της ζωής του να βλέπει τον κόσμο τον δικό του κόσμο, που στοιχεία του ανασύρει από τα έγκατα της συνείδησης, του υποσυνείδητου, του σώματος και της ψυχής του για να τα εκθέσει στο φως και κατ' επέκταση στους άλλους. Αν λοιπόν ο κόσμος μου είναι ξεχαρβαλωμένος, σκοτεινός, με γκρεμισμένα τα όρια ανάμεσα στο φως και το σκοτάδι, με κυρίαρχα τα στοιχεία του εφιάλτη και του φόβου μπροστά σε ένα διαρκώς επικείμενο κακό, ο λόγος μου δεν μπορεί παρά να είναι αυτός που είναι. Πέρα από την κατανόηση, όμως, υπάρχει η γνήσια συγκίνηση, η οποία μπορεί να ωθήσει τον υποθετικό αναγνώστη της ποίησής μου σε μία επαναπροσέγγιση των σπαραγμάτων που τη συνθέτουν, με αποτέλεσμα μία βαθύτερη και ουσιαστικότερη μέθεξη.

Στην τελευταία σας συλλογή, *Το μαύρο κουμπί*, γράφετε για «μάταιη πτήση», αναρωτιέστε «ποια φτερά»... Τα φτερά δεν πρέπει να εκληφθούν ως πτητικό μέσον ή, τουλάχιστον, η πτήση να μη θεωρηθεί ως κίνηση μόνο προς τα πάνω αλλά και προς τα κάτω – ιδίως προς τα κάτω. Τα όρια ανάμεσα στο πάνω και το κάτω τα αισθάνομαι διασαλευμένα την περίοδο που έγραψα τα περισσότερα ποιήματα της συλλογής αισθανόμουν μετέωρος μεταξύ ουρανού και γης, ζωής και θανάτου, παρακινημένος από μian ανάγκη να επικοινωνήσω με αγαπημένους μου απόντες. Αναλογιζόμενος τη μέχρι τώρα ποίησή μου, σχεδόν ντρέπομαι για την ευκολία με την οποία καταπιανόμουν με πράγματα και καταστάσεις που μόνο να εικάσω μπορούσα, χωρίς ακόμα να έχω κατανοήσει απολύτως τον κίνδυνο που διέτρεχα να γίνω σκοτεινός και δυσνόητος.

Σε πρόσφατες κριτικές υπάρχει μία σχετική ομοφωνία ότι σε σχέση με το παρελθόν είστε τώρα πιο παραχωρητικός, επικοινωνιακός και συνάμα «αισιόδοξος». Πώς το σχολιάζετε αυτό; Η ερώτησή σας με βοηθάει να συμπληρώσω αυτά που είπα πριν. Από τη στιγμή που το «κακό», που ως ένα σημείο θεωρούσα υφέρπον και ανά πάσα στιγμή επικείμενο, προέκυψε, αυτομάτως έγινα αμεσότερος και, έχω την αίσθηση, «μαλακότερος», ανθρωπινότερος και περισσότερο προσηνής. Δε θέλω να μιλήσω ευθέως για όλ' αυτά, απλώς σας λέω ότι ένιωσα βαθιά μέσα μου να πραγματοποιείται η, χρόνια τώρα, επαπειλούμενη και μόνο για μένα προορισμένη «τιμωρία» – το άγγιξα το «κακό» και με άγγιξε κι εκείνο γνώρισα τις πιο οδυνηρές πτυχές του, πρόλαβα να δω τα πιο κρυμμένα χαρακτηριστικά του, οπότε ο λόγος μου έπαψε να είναι περιγραφικός – απόκτησε μian αμεσότητα που πριν δεν μπορούσε να έχει. Όσο για τον όρο «αισιόδοξος», που επικαλεστήκατε, θα σας έλεγα ότι η απαισιοδοξία έχει να κάνει με το φόβο, την αναμονή και την άγνοια. Με την έλευση του «κακού» οι προοπτικές αλλάζουν, σε βοηθούν για μια πρόσκαιρη έστω ψυχική και πνευματική ανάκαμψη.

Η ποίηση αποτελεί σύμπτωμα ή θεραπεία; Γιατί διαβάζουμε ποίηση; Η ποίηση είναι

σύμπτωμα της εποχής και θεραπεία συνάμα κατατίθεται ως σύμπτωμα και μπορεί, υπό προϋποθέσεις, να λειτουργήσει ως «ίαμα» των επιμέρους συμπτωμάτων που ώθησαν σ' αυτήν είναι αθεράπευτη ως σύμπτωμα και αλυσιτελής ως ιαματική ουσία. Προστρέχει κανείς σ' αυτήν γιατί αισθάνεται την ανάγκη να εμπλακεί σε αντιθέσεις ευφρόσυνες ή οδυνηρές, γιατί, έστω για πολύ λίγο, απεκδύεται το ρόλο του απλού καθημερινού ανθρώπου κυρίως, γιατί, άλλοτε περισσότερο και άλλοτε λιγότερο συνειδητά, μετέχει σε μίαν άλλη πραγματικότητα που, μπορεί να μην του υπόσχεται τίποτα, τον βοηθάει ωστόσο να μετρήσει την ευαισθησία του και να επιβεβαιώσει την ανθρωπιά του.

Ασθανθήκατε ποτέ την ανάγκη να φέρετε την ποίηση πιο κοντά στον σύγχρονο αναγνώστη, έστω κι αν αυτό θα σήμαινε να θυσιάσετε κάποια στοιχεία της προσωπικής σας έκφρασης; Δεν αισθάνομαι ότι στο βάθος διαφέρω από τους ανθρώπους που ζουν, ελπίζουν, σκέφτονται, αγωνιούν. Με ενδιαφέρει η αποδοχή τους, με πικραίνει η απόρριψή τους, σέβομαι το δικαίωμα του καθενός να διεκδικήσει την ιδιαιτερότητά του και τον σεβασμό της από τους άλλους, έστω κι αν αυτή η ιδιαιτερότητα ελάχιστους ενδιαφέρει. Η δική μου ιδιαιτερότητα έγκειται στο γεγονός ότι μου αρέσει να περιφέρομαι στις ολισθηρές εκτάσεις μιας άγραφης σελίδας να παίζω με τις λέξεις προσπαθώντας να ανακαλύψω τις πιθανές τους μουσικές ιδιότητες, να ψηλαφήσω τη μνήμη τους, να τις κάνω να ακουστούν έξω από τα περιορισμένα κοινόχρηστα όριά τους. Το ξέρω πολύ καλά ότι όλη αυτή η διαδικασία, αυτά τα σιωπηρά στοιχήματα που βάζω με τον εαυτό μου, τους ζωντανούς και τους νεκρούς μου, ενδιαφέρει πολύ λίγους, τους οποίους οφείλω να σεβαστώ κάτι που δε θα έκανα συμβιβασόμενος, θυσιάζοντας στοιχεία της προσωπικής μου έκφρασης, για να δημιουργήσω σχέση με κάποιους άλλους, στηριγμένη στην ανειλικρίνεια.

Τι θα συμβουλευάτε τους νέους ποιητές; Δεν είμαι ο κατάλληλος άνθρωπος να συμβουλευσω κανένα στο χώρο της ποίησης. Οι πνευματικοί άνθρωποι, ιδίως οι ποιητές, είναι όλοι αυτοδίδακτοι. Κανείς δεν ξεκινάει από εκεί που σταμάτησε ο προηγούμενος πρέπει να διασχίσει εξαρχής την ακανή έκταση της γνώσης και της έκφρασης, να γεωγραφήσει τον τόπο του με κανόνες υπαγορευμένους από πολλά και όχι πάντοτε ευδιάκριτα κέντρα εσωτερικών και εξωτερικών «εξουσιών» κυρίως, οφείλει να αγαπήσει τα λάθη του και τις ιδιαιτερότητές του. Δε θυμάμαι ποιος είπε ότι δεν πρέπει να συμβουλευόμαστε τους νέους μπορούν και μόνοι τους να κάνουν λάθη. (δε)

**εν λευκώ.
ογδόντα επτά και επτά.
μπλουζ, τζαζ, εκλεκτή μουσική.**